

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Байтеряков О.З.

к.геогр.н., доцент,

Іваненко Ю.С.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Актуальність використання мистецьких творів в шкільному курсі географії зростає, по-перше, у зв'язку із застосуванням в сучасній шкільній освіті компетентнісного підходу, по-друге із принциповим розвантаженням навчальної програми і перерозподілом її змісту за курсами вивчення. Компетентнісний підхід, що зазначений у пояснювальній записці до навчальної програми, спрямований на збільшення діяльної складової освітнього процесу і передбачає формування в учнів здатностей застосування набутих знань в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях. Тобто знання спрямоване не на звичайне завантаження інформацією, а має на меті входження до суспільного життя.

Виникає питання, як використання мистецьких творів може вплинути на географічну підготовку і компетентність учнів. Відповідь полягає в тому, що завдяки застосуванню географічних знань до сприйняття творів мистецтва в учнів виникає відмова від уяви про галузеву однобокість географії, тобто розширюється спектр впливу географічних даних і уява про користь відповідних географічних вмінь. Крім того, учні навчаються роздивлятися мистецькі твори з іншого боку, не лише як яскраві малюнки та емоційні тексти, але і як повноцінні джерела географічної інформації, що також сприяє уяві про важливість і всебічність географії. Згідно з навчальною програмою,

застосування мистецьких творів в шкільному курсі географії необхідно для формування обізнаності учнів в сфері культури.

Перерозподіл змісту навчальної програми також сприятиме формуванню ключових компетентностей, тому що враховує вікові особливості учнів, дозволяє більш свідомо засвоювати основні поняття і з'ясовувати їх вплив одне на одне та на формування особливостей певних територій. Тобто даний перерозподіл не лише розвантажує програму, але й сприяє глибшому усвідомленню головних понять. Для цього необхідно не лише ознайомлення з поняттями або запам'ятовування їх визначень, але перш за все розуміння їх сенсу, виявлення їх зв'язків з іншими географічними явищами, формування вмінь застосовувати набуті знання на практиці. Саме для цього доречним буде застосування в шкільному курсі географії мистецьких творів, що дозволять урізноманітнити види навчальної діяльності та застосувати географічні знання у нестандартній ситуації.

Застосування мистецьких творів на уроках географії вимагає відповідної методики, однак систематизованих рекомендації з їхнього використання в сучасній методичній літературі бракує. Тому постає питання про з'ясування основних методичних особливостей їхнього застосування. Для цього необхідно виявити принципи використання, їхнє місце в навчальному процесі і безпосередньо методику застосування як на теоретичному рівні, так і на конкретних прикладах.

Методика застосування мистецьких творів в шкільному курсі географії залежить від видів творів, їхньої спрямованості та видів завдань, що пропонуються на їхній підставі. Найдоцільнішими творами мистецтва для використання в якості засобів навчання можна вважати твори художньої літератури, як прозові, так і поетичні та твори образотворчого мистецтва. Саме вони за допомогою візуальних або вербальних образів дозволяють чітко уявити географічні об'єкти і явища, відчутти їх красу, ставлення до них автора.

До основних видів завдань, що доцільно пропонувати учням на підставі використання художньої літератури і живопису, можна віднести географічний

аналіз творів, порівняльний аналіз, завдання з орієнтування на місцевості, завдання на виявлення причинно-наслідкових зв'язків, картографічні завдання.

Географічний аналіз мистецьких творів дозволяє виявити їх географічний зміст і демонструє всебічність застосування географічних знань. Такий аналіз може бути комплексним або акцентувати увагу на окремих компонентах географічного середовища. Для його здійснення учні повинні чітко уявляти відповідний алгоритм дій. Розглянемо загальний алгоритм комплексного географічного аналізу художньої літератури та творів живопису:

- визначення автору, назви твору, часу створення
- виявлення особливостей зображення рельєфу (форми, їх розташування, їх морфологія, їх параметри, за можливістю – походження)
- виявлення погодно-кліматичних умов (пора року, стан атмосфери, хмарність, метеорологічні явища, можливі метеорологічні показники, фенологічні особливості природи)
- виявлення гідрологічних об'єктів (види, їх розташування, параметри, характер берегів, стадія гідрологічного режиму, за можливістю – живлення та походження)
- виявлення особливостей рослинності (тип рослинності, види рослинних угруповань, видовий склад, за наявності антропогенні зміни, фенологічний стан)
- виявлення особливостей тваринного світу (визначається за наявністю видовий склад)
- виявлення антропогенних об'єктів (будівлі, господарські споруди, шляхи, культурні рослини, свійські тварини, людина)
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків між компонентами природи або природи і антропогенних об'єктів відбувається як під час аналізу окремих компонентів, так і з позиції узагальнення
- виявлення художніх або стилістичних прийомів створення образів географічних об'єктів та явищ

- виявлення значення географічних об'єктів та явищ для композиції картини або літературного твору
- визначення розташування місцевості, що зображується або описується на карті (точно місце у випадку наявності конкретних географічних прив'язок або приблизне за характером географічного змісту зображення)

Важливим моментом будь якого географічного аналізу мистецьких творів є усвідомлення естетичної складової зображеного об'єкту або місцевості і висловлювання власного враження від нього. Для цього слід звернути увагу на формування естетичної оцінки будь якого пейзажу. При цьому варто наголосити, що проведенням естетичної оцінки природних пейзажів займаються фахівці з рекреаційної географії за допомогою різноманітних спеціальних методик. Тобто краса пейзажу – це не лише суб'єктивне враження людини, але й об'єктивне поєднання певних компонентів, що впливають на сприйняття картини в цілому. До таких компонентів відносять кольорову гаму, ступінь відкритості простору, наявність різних планів сприйняття або перспективи зображення, наявність межових зон. Поетапний аналіз даних компонентів дозволить глибше розкрити красу пейзажу та продемонструвати учням, що в основі естетичного сприйняття як живої природи, так й її зображення в живопису знаходяться географічні чинники. Тобто ще раз підкреслюється значення географії і висвітлюється її зв'язок з формуванням культурологічної компетентності людини.

Завдання з орієнтування на місцевості вказують на практичне значення географічних знань. Вони доцільні не лише під час вивчення відповідних тем, але й при розгляді багатьох інших, що дозволить закріпити дані знання і навчитись використовувати їх в різних умовах. Для цього можна використовувати уривки з літературних творів з описом дій героїв з орієнтування за приладами або місцевими ознаками, або уривки і картини за якими учні, застосовуючи наявні знання можуть попрактикуватись в орієнтуванні за сонцем, місяцем, особливостями дерев, релігійними спорудами, тощо.

Завдання зі встановлення причинно-наслідкових зв'язків за допомогою мистецьких творів можуть бути як складовою їх географічного аналізу, так і окремими видами діяльності. Цей вид завдань – один з найважливіших, тому що географія побудована саме на системі причинно-наслідкових зв'язків, саме вони дозволяють зрозуміти географічні закономірності, розташування географічних об'єктів, прояв різноманітних природних явищ і т.д.

Картографічні завдання на підставі мистецьких творів сприятимуть урізноманітненню видів навчальної діяльності, розширенню уяви про можливості їх застосування, демонструванню їх практичної спрямованості. Такі завдання відрізняються достатньо широким розмаїттям видів роботи з картою. Так, можливі завдання, що передбачають простеження на карті маршруту літературних героїв за змістом твору, самостійне прокладання або пропозиція можливого варіанту маршруту для них, знаходження на карті місця розташування об'єктів, що описуються або зображуються на картинах, визначення їх координат тощо. Такі завдання, залежно від мети, можна пропонувати учням на різних етапах уроку.

Таким чином, застосування творів мистецтва на уроках географії розширює спектр завдань і видів навчальної діяльності, сприяє підвищенню зацікавленості учнів та розвитку в них як фахових, так і загальних компетентностей, що потребує від учителя творчого підходу до навчального процесу та з'ясування основних методичних аспектів застосування мистецьких творів.